

شناسایی قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب

امین باقری کراچی¹

چکیده

هدف: هدف این مقاله شناسایی قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب بود. **روش:** در این پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شد؛ زیرا داده‌های کیفی تصویری طبیعی‌تر و واقع‌گرایانه‌تر نسبت به داده‌های کمی و عددی ترسیم می‌کنند. در این پژوهش، 29 نفر از متخصصان به عنوان مصاحبه‌شونده انتخاب شدند. فرایند نمونه‌گیری تا اشباع نظری داده‌ها ادامه یافت. ابزار پژوهش، مصاحبه نیم‌ساختاریافته بود. برای اطمینان از اعتبار داده‌ها، از روشهای مختلفی مانند بررسی مستمر داده‌ها، تحلیل همزمان با گردآوری داده‌ها، بازخورد به مصاحبه‌شوندگان، تخصیص زمان لازم و بازنگری ناظری استفاده شد. **یافته‌ها:** قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب عبارتند از: تجلی بخش فرهنگ اسلامی، دانش‌بنیان و یادگیرنده، ارائه‌دهنده راه حل، نوآور، نیروی انسانی توانمند شده، تعامل و شراکت سازنده، برخوردار از فناوری پیشرفته، پیشتاز در مرزهای دانش و فناوری؛ تربیت دانش‌آموختگان با صلاحیت. **نتیجه‌گیری:** دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب، باید خود را به این قابلیت‌ها مجهز کنند.

واژگان کلیدی: دانشگاه، گام دوم انقلاب، قابلیت‌ها.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دریافت مقاله: 99/08/24؛ تصویب نهایی: 99/12/02.

1. دکتری مدیریت آموزش عالی، استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران/نشانی: شیراز؛ میانرود، اتوبوسرانی، خیابان گل مروارید، کوچه 8/نمابر: 032281090/f32281090@gmail.com; Email: bagherikerachi@gmail.com

الف) مقدمه

در آستانه گام نهادن انقلاب اسلامی ایران به دهه پنجم حیات خود، رهبر حکیم انقلاب اسلامی با صدور «بیانیه گام دوم انقلاب»، به تبیین دستاوردهای شگرف چهار دهه گذشته پرداخته و توصیه‌هایی اساسی به منظور «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» ارائه فرموده‌اند که سرفصلهای این توصیه‌ها عبارتند از: علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و سبک زندگی.

در بیانیه گام دوم انقلاب، مقام معظم رهبری بر دانش به عنوان آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور تأکید داشتند و ضمن اشاره به دستاوردهای عظیم کشور در علم دانش، راههای طی شده را یک آغاز می‌دانند و به این امر اشاره می‌کنند که ما هنوز از قله‌های دانش جهان بسیار عقبیم؛ باید به قله‌ها دست یابیم. باید از مرزهای کنونی دانش در مهم‌ترین رشته‌ها عبور کنیم. ما از این مرحله هنوز بسیار عقبیم؛ ما از صفر شروع کرده‌ایم. ما اکنون حرکت را آغاز کرده و با شتاب پیش می‌رویم، ولی این شتاب باید سالها با شدت بالا ادامه یابد تا آن عقب‌افتادگی جبران شود. دانشگاهها یکی از بخشهای مهم و با اهمیت جامعه‌اند که نقش پررنگی در جبران عقب‌ماندگی کشور در بخش علم و دانش و عمل به توصیه مقام معظم رهبری بر عهده دارند؛ به طوری که مقام معظم رهبری همواره به دانشگاهها و دانشگاهیان و مراکز پژوهش و پژوهندگان، به طور قاطع و جدی درباره علم و دانش و جبران عقب‌ماندگی در این حوزه تذکر، هشدار و فراخوان داده‌اند. (بیانیه گام دوم انقلاب)

در واقع؛ از بدو پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، تأکید بسیار زیادی به نقش دانشگاه در جبران عقب‌ماندگی‌های کشور شد؛ برای مثال، حضرت امام خمینی (ره) حتی در زمان جنگ تحمیلی نیز با وجود حساس شمردن مسئله جنگ، حساسیت مسئله دانشگاه را حساسیتی مهم، ماندگار، بنیادین و همیشگی می‌دانستند. بعد از امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری نیز بر شکستن مرزهای دانش و رسیدن به عرصه‌های جدید علمی تأکید داشتند و همواره به مسئولان کشور بر توجه به دانشگاهیان توصیه فرموده‌اند و در عین حال، خود در این امر بر همه مسئولان سبقت دارند. بی‌تردید این توجهات بیانگر این است که نقش دانشگاهها در کمک به تحقق اهداف جامعه حیاتی است. دانشگاه در رأس امور است و بایستی با انجام مسئولیت‌های خود به تحقق اهداف آرمانی کشور کمک کنند. به عبارت دیگر؛ دانشگاه بایستی در جبران عقب‌ماندگی کشور در بخش علم و دانش، تربیت دانشجویان متعهد به حل مسائل جامعه و انجام تحقیقات درباره مسائل جامعه سهم فعال داشته باشد (فاضلی، 1396). از دانشگاه انتظار می‌رود که صحنه‌گردان خود و جامعه باشد و در کنار آموزش و پژوهش، نقش مشارکتی در توسعه اقتصادی اجتماعی جامعه، نوآوری و انتقال فناوری، خلق ثروت و به طور کلی تحقق اهداف جامعه داشته باشند (ایتزکوپیچ، 2017؛ مولر، 2006؛ جاکوب، 2003). کمک دانشگاهها به جامعه، لازمه بقا و توسعه دانشگاههاست و در صورتی که چنین نباشد،

پژوهشهای علمی به ندرت به نوآوری تبدیل و اغلب در کتابخانه‌ها روی هم انبار می‌شوند. در حال حاضر، متأسفانه دانشگاهها در کشور ما از ظرفیت عظیم خود در کمک به جامعه استفاده نمی‌کنند و افرادی را تربیت می‌کنند که فقط می‌توانند شغل‌های از پیش طراحی شده را اشغال کنند. در حالی که دانشگاهها باید علاوه بر حفظ سنتهای نسل‌های گذشته دانشگاهی (آموزش و پژوهش) در جامعه ارزش‌آفرینی نوین نیز انجام دهند و در کنار آموزش و پژوهش، نقش مشارکتی در توسعه اقتصادی اجتماعی جامعه، نوآوری و انتقال فناوری، آشکارسازی نتایج دانش و خلق ثروت ایفا کنند.

با توجه به تأکید مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب بر جبران عقب‌ماندگی کشور در بخش علم و دانش و فراخوان و هشدار ایشان به دانشگاهها، مسئله اصلی این است که دانشگاهها برای ایفای چنین نقشی (جبران عقب‌ماندگی کشور در بخش علم و دانش) و کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب، بایستی از چه قابلیت و توانمندی‌هایی برخوردار باشند؟ با وجود اهمیت این موضوع، تحقیقات زیادی در این باره انجام نشده است؛ لذا این تحقیق به دنبال شناسایی قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف بیانیه گام دوم انقلاب در بخش علم دانش است.

ب) مبانی نظری

1. بیانیه گام دوم انقلاب و توصیه‌های اساسی در بخش علم و دانش

بیانیه «گام دوم انقلاب» تجدید مطلق است خطاب به ملت ایران و به ویژه جوانان، که به مثابه منشوری برای «دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی» خواهد بود و «فصل جدید زندگی جمهوری اسلامی» را رقم خواهد زد. رهبر حکیم انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب درباره چند سرفصل اساسی، توصیه‌هایی اراده کردند که یکی از این سرفصلها، علم و دانش است. در بیانیه گام دوم انقلاب در خصوص علم دانش به موارد ذیل اشاره شده است:

علم و دانش، آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است. دنیای غرب به برکت دانش خود بود که توانست برای خود ثروت و نفوذ و قدرت دوپست ساله فراهم کند و با وجود تهیدستی در بنیانهای اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب‌مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آنها را به دست گیرد. ما به سوء استفاده از دانش، مانند آنچه غرب کرد، توصیه نمی‌کنیم؛ اما مؤکداً به نیاز کشور به جوشاندن چشمه دانش در میان خود اصرار می‌ورزیم. بحمدالله استعداد علم و تحقیق در ملت ما از متوسط جهان بالاتر است. اکنون نزدیک به دو دهه است که رستاخیز علمی در کشور آغاز شده و با سرعتی که برای ناظران جهانی غافلگیرکننده بود؛ یعنی یازده برابر شتاب رشد متوسط علم در جهان، به پیش رفته است. دستاوردهای دانش و فناوری ما در این مدت که ما را

374 ♦ شناسایی قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب

به رتبه شانزدهم در میان بیش از دویست کشور جهان رسانید و مایه شگفتی ناظران جهانی شد و در برخی از رشته‌های حساس و نوپدید به رتبه‌های نخستین ارتقا داد، همه و همه در حالی اتفاق افتاده که کشور دچار تحریم مالی و تحریم علمی بوده است. ما با وجود شنا در جهت مخالف جریان دشمن ساز، به رکوردهای بزرگ دست یافته‌ایم و این نعمت بزرگی است که به خاطر آن باید روز و شب خدا را سپاس گفت. اما آنچه من می‌خواهم بگویم این است که این راه طی شده، با همه اهمیتش فقط یک آغاز بوده است و نه بیشتر. ما هنوز از قله‌های دانش جهان بسیار عقبیم؛ باید به قله‌ها دست یابیم. باید از مرزهای کنونی دانش در مهم‌ترین رشته‌ها عبور کنیم. ما از این مرحله هنوز بسیار عقبیم؛ ما از صفر شروع کرده‌ایم. عقب‌ماندگی شرم‌آور علمی در دوران پهلوی‌ها و قاجارها در هنگامی که مسابقه علمی دنیا تازه شروع شده بود، ضربه سختی بر ما وارد کرده و ما را از این کاروان شتابان، فرسنگها عقب نگه داشته بود. ما اکنون حرکت را آغاز کرده و با شتاب پیش می‌رویم، ولی این شتاب باید سالها با شدت بالا ادامه یابد تا آن عقب‌افتادگی جبران شود. اینجانب همواره به دانشگاهها و دانشگاهیان و مراکز پژوهش و پژوهندگان، گرم و قاطع و جدی در این باره تذکر و هشدار و فراخوان داده‌ام، ولی اینک مطالبه عمومی من از شما جوانان آن است که این راه را با احساس مسئولیت بیشتر و همچون یک جهاد در پیش گیرید. سنگ بنای یک انقلاب علمی در کشور گذاشته شده و این انقلاب، شهیدانی از قبیل شهدای هسته‌ای نیز داده است. به پا خیزید و دشمن بدخواه و کینه‌توز را که از جهاد علمی شما به شدت بیمناک است، ناکام سازید. (بیانیه گام دوم انقلاب)

2. قابلیت سازمانی دانشگاه

تاکنون تعاریف متعددی از قابلیت‌های سازمانی ارائه شده است که در ادامه چند نمونه از این تعاریف آمده است:

از نظر اهلاتر و همکاران، قابلیت سازمانی شیوه یا روالهایی است که به دستیابی، پیکربندی یا جذب دانش برای سازمان منجر می‌شود (دانایی فرد و همکاران، 1394). زولو و وینتر، قابلیت‌های سازمانی را مجموعه‌ای از الگوهای با ثبات حاصل از فعالیتهای جمعی می‌دانند که سازمان از طریق آن قادر خواهد بود فرایندهای عملیاتی خود را به طور نظام‌مند در جهت ارتقای اثربخش فعالیت‌هایش ایجاد و اصلاح کند (امیدی کیا و همکاران، 1391). کاپلان و نورتون (1384)، به قابلیت سازمانی به عنوان توانایی سازمانی در مدیریت اثربخش و کارآمد فرایند تغییر و فعالیتهای اشاره می‌کنند. اولریچ و لیک، قابلیت سازمانی را ظرفیت سازمانی در تغییر و تطبیق با دگرگونی‌های راهبردی و فناورانه می‌دانند. لیو، قابلیت را توانایی انجام کارکردهای اساسی سازمان تعریف کرد. استیسی، قابلیت سازمانی را توانایی سازمان در سازماندهی، مدیریت، هماهنگی، کنترل و حاکمیت بر فعالیتهای می‌داند. به نظر بارتون، قابلیت سازمانی مجموعه‌ای از مهارتهاست که مزیت رقابتی و متمایز ایجاد می‌کند (شاه‌حسینی و همکاران، 1395). در مجموع، قابلیت سازمانی دانشگاه در این تحقیق، ظرفیت دانشگاه در به کارگیری منابع و ترکیب آنها و به کارگیری فرایندها به منظور کمک به تحقق هدفهای بیانیه گام دوم انقلاب در بخش علم و دانش تعریف می‌شود.

ج) روش تحقیق

در این پژوهش با توجه به هدف کلی آن که شناسایی، کشف و تبیین قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف بیانیه گام دوم انقلاب است، از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است؛ زیرا داده‌های کیفی، تصویری طبیعی‌تر و واقع‌گرایانه‌تر از داده‌های عددی ترسیم می‌کنند. در این تحقیق نیز پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، متن مصاحبه به صورت سطر به سطر تحلیل و مفاهیم در داخل پراکنش جلوی هر سطر یادداشت می‌شدند. در گام بعد، مفاهیم به شیوه مقایسه پیوسته با همدیگر مقایسه شدند تا تشابه معنایی آنان معلوم شود. آنهایی که شباهت مفهومی داشتند، در یک گروه قرار داده شدند، با گروه‌بندی مفاهیم، پژوهشگر قادر بود تا به ایجاد مقوله‌ها بپردازد.

برای اطمینان از روایی و پایایی داده‌ها، از روشهای مختلفی مانند بررسی مداوم داده‌ها، تحلیل همزمان داده‌ها، بازخورد به مصاحبه‌شوندگان، تخصیص زمان کافی و بازنگری ناظری استفاده شد. در این پژوهش، 29 نفر از متخصصان دانشگاهی (سه مربی، 14 استادیار، 12 دانشجوی دکتری) به عنوان مصاحبه‌شونده به روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی انتخاب شدند. ابتدا با توجه معیار برخورداری از تجربه کافی و عمیق از موضوع پژوهش (متخصصان آموزش عالی دارای تجربه، مقاله، کتاب یا آثار پژوهشی در زمینه مدیریت دانشگاهها و بیانیه گام دوم انقلاب) چند نفر از مشارکت‌کنندگان انتخاب شدند و با آنان مصاحبه انجام شد (نمونه‌گیری هدفمند). از آنجا که اطلاعات کاملی از فهرست افراد دارای شرایط موجود نبود، از مصاحبه‌شوندگان درخواست شد چنانچه فرد دیگری را بر اساس معیار مطرح شده می‌شناسند، معرفی کنند تا در مصاحبه شرکت داده شود (نمونه‌گیری گلوله برفی). فرایند گزینش نمونه‌ها و جمع‌آوری داده‌ها تا اشباع نظری داده‌ها ادامه یافت.

ابزار پژوهش در بخش کیفی، مصاحبه نیم‌ساختاریافته بود. کلیه مصاحبه‌ها با هماهنگی قبلی در در فضای آرام و مناسبی در محل کار مشارکت‌کنندگان صورت گرفت. هر مصاحبه بین 25 تا 40 دقیقه به طول انجامید. در ابتدای مصاحبه، پژوهشگر ضمن معرفی خود، به بیان اهداف مطالعه پرداخت. مصاحبه با سؤال «با توجه به تأکید رهبر معظم انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب بر ضرورت جبران عقب‌ماندگی کشور در بخش علم و دانش و فراخوان به دانشگاهها برای تلاش جدی در جبران این عقب‌ماندگی، دانشگاهها برای جبران این عقب‌ماندگی باید از چه ویژگی‌هایی برخوردار باشند؟» شروع و بر حسب پاسخهای دریافتی، سؤالات بعدی نیز پرسیده می‌شد. برای رعایت ملاحظات اخلاقی پژوهش، از مشارکت‌کنندگان برای شرکت در مطالعه، رضایت گرفته شد و درباره اهداف پژوهش، محرمانه ماندن اطلاعات و حق کناره‌گیری در زمان دلخواه، توضیحات لازم داده شد.

376 ♦ شناسایی قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب

(د) یافته‌ها

در این تحقیق از روش تحلیل محتوای کیفی برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها استفاده شد. اولین مرحله تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس روش تحلیل محتوا، کدگذاری باز است. در این تحقیق در مرحله کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها به صورت سطر به سطر برای استخراج مفاهیم اولیه، کدگذاری و 365 مفهوم بع دست آمد. سپس در مرحله کدگذاری محوری، 151 مفهوم بر مبنای تشابهات معنایی و مفهومی در قالب 9 مقوله طبقه‌بندی شدند. در جدول 1 هر مقوله به همراه مفاهیم مربوط به آن آورده شده است.



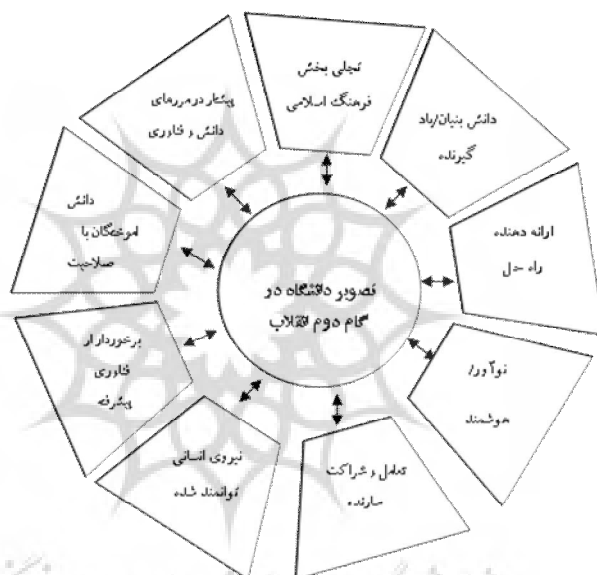
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول 1: مقولات برگرفته از مفاهیم

مقولات	مفاهیم
تجلی بخش فرهنگ اسلامی	تقویت نگاه دینی به علم آموزی؛ ترویج آموزه‌های قران کریم و معصومین در تربیت؛ تسریع در فرآیند اسلامی شدن دانشگاه؛ نهادینه سازی نگرش اسلامی در برنامه‌ها؛ اسلامی شدن نمادها در دانشگاه؛ ارتقای سطح آگاهی، اعتقاد و رفتار اسلامی در فعالان دانشگاه؛ محتوا آموزش مبتنی بر ارزش و نگرش اسلامی؛ بررسی چالشهای حوزه علم و دین؛ تحقیقات دینی؛ تاسیس پژوهشکده‌های دین و علم؛ تبادل استاد بین حوزه و دانشگاه؛ توأم ساختن فعالیت علمی و تربیتی اساتید؛ رعایت معماری اسلامی در دانشگاه؛ تبیین ارتباط علوم جدید با آموزه‌های دینی؛ همکاری نظام مند حوزه علمیه و دانشگاهها؛ نشست مشترک میان دانشمندان حوزه و دانشگاه؛ ارتقاء کمنی و کیفی علوم انسانی و هنر مبتنی بر معارف اسلام؛ ارتقاء جذابیتهای آموزش قرآنی؛ تقویت جایگاه رشته‌های علوم انسانی و معارف اسلامی؛ جهت دهی نخبگان به سمت تحصیل در علوم انسانی و معارف اسلامی؛ جهت دهی کتاب‌ها، نشریات، سایتهای آموزشی در راستای تعلیم و تربیت اسلامی.
دانش بنیان و یادگیرنده	نهادینه کردن مدیریت دانش؛ ارتباط مستمر در بین سه جریان تولید، انتشار و کاربرد و توسعه دانش؛ تقویت فرآیند تبدیل ایده به محصول؛ استقرار نظام مدیریت دانش؛ تقویت ساز و کارهای تبدیل دانش ضمنی به دانش صریح؛ حمایت از ایجاد شبکه‌های تحقیقاتی و فناوری؛ تولید علم نافع؛ تولید پژوهشها و دانش ثروت آفرین.
ارائه دهندۀ راه حل	گسترش آموزش عالی متناسب با نیاز کشور؛ هدایت بودجه دانشگاه به سمت اولویهای ملی؛ توجه به آمایش سرزمین؛ کمک به تثبیت جایگاه کشور در علوم و فناوری مختلف؛ تقویت توانایی علمی و مهارتی افراد با تأکید بر نیازهای جامعه؛ کمک به افزایش سهم کشور از بازارهای بین‌المللی؛ تقویت راتبه تحصیلی دانشجویان مستعد؛ هدایت تحصیلی دانشجویان؛ مسئله محور کردن آموزش؛ رشد خلاقیتهای علمی دانشجویان؛ تربیت تفکر منطقی و عقلانی؛ روحیه جستجوگری در دانشجویان؛ اختصاص پژوهانه به دانشجویان تحصیلات تکمیلی.
نوآوری	نوآوری در مرزهای دانش؛ کشف مسیرهای میانبر علمی؛ فضای نقد مؤثر؛ مناظرات علمی مبتنی بر جدال احسن؛ انتقال دانش و ایده‌های نو به جامعه؛ حمایت از کرسی‌های آزاداندیشی و نظریه‌پردازی؛ به کارگیری فنون علمی و خلاقانه در آموزش؛ ترویج تفکر خلاق علمی؛ رصد دائمی شرایط محیطی.
دانش آموختگان	خودباور؛ متقی؛ وظیفه‌شناسی در برابر خود، خدا، خلقت و جامعه؛ خردورز؛ توانایی پژوهشگر؛ انطباق‌پذیر؛ پرسشگر؛ حقیقت‌جو؛ یادگیرنده مادام‌العمر؛ قانون‌مدار؛ عادل؛ نوآور؛ کارآفرین؛ منتخبر به ایرانی بودن.
نیروی انسانی توانمند	صالح؛ فرهیخته؛ تربیت شده در مکتب اسلام؛ در تراز برترین‌های جهان؛ متقی؛ کارآفرین؛ خودباور؛ خلاق؛ ارتقای منزلت اجتماعی استادان؛ تقویت انگیزه‌های معنوی و معیشتی اساتید؛ ارتقای شایسته سالیاری؛ استفاده از ظرفیت نیروی انسانی.
شراکت سازنده	ایجاد شبکه‌های پژوهشی مشترک در داخل و خارج کشور؛ برگزاری سیمینارهای ملی و بین‌المللی مشترک؛ تعامل و ارتباط بین‌المللی اساتید؛ بهره‌گیری از دانشمندان ممتاز جهانی؛ مشارکت هیئت علمی در مجامع برتر جهان؛ بهره‌گیری از دانشمندان ممتاز ایرانی حاضر در مجامع برتر جهان؛ حضور در مجامع بین‌المللی؛ اعطای فرصتهای مطالعاتی بین‌المللی؛ برگزاری دوره‌های تحصیلات تکمیلی با دانشگاههای معتبر جهانی؛ ثبت اختراعات در سطح بین‌المللی؛ همکاری با دانشگاههای جهان اسلام؛ تبادل استاد و دانشجو با دانشگاههای معتبر بین‌المللی؛ پژوهش مشترک با حوزه؛ پژوهشکده‌های مشترک بین رشته‌ای؛ حضور مشترک مدرسان حوزه و دانشگاه در این پژوهشکده؛ تبادل مدرس بین حوزه و دانشگاه؛ قطبهای علمی مشترک با حوزه؛ ارتباط دانشگاه با صنعت و دولت؛ شراکت در راه‌اندازی شرکتهای دانش‌بنیان؛ شراکت با بخش خصوصی.
فناوری پیشرفته	توسعه نظام آموزش الکترونیک؛ استقرار نظام مدیریت دانش با تقویت زیرساختهای فناوری اطلاعات و ارتباطات؛ ایجاد بانکهای اطلاعاتی الکترونیک (برای برای رساله‌ها، پایان‌نامه‌ها، طرحها، مقالات، مجلات و کتب اختراعات)
پیشواز در دانش	کسب رتبه نخست در بین دانشگاههای جهان اسلام؛ جایگاه شاخص در بین دانشگاههای دنیا؛ سطح مطلوب تولید علم؛ جایگاه برجسته علمی؛ الهام بخش در جهان؛ مرجعیت علمی در جهان؛ دانشمندان در تراز برترین‌های جهان.

378 ♦ شناسایی قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب

با توجه به اینکه توصیف مقوله‌ها و مفاهیم به تنهایی برای دستیابی به درکی جامع از قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاه برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب کافی نیست؛ لازم است مقوله‌ها در چارچوب یک الگوی مفهومی توصیف شوند (شکل 1). طبق این الگو، دانشگاهها برای ایفای نقش خود در کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب باید دارای قابلیت‌های ذیل باشند: تجلی‌بخش فرهنگ اسلامی، دانش‌بنیان‌یاد گیرنده، ارائه‌دهنده راه حل / مشتری‌محور، نوآری / هوشمندی، تربیت دانش‌آموختگان باصلاحیت، نیروی کار توانمند شده، تعامل و شراکت سازنده، برخوردار از فناوری پیشرفته، پیشتاز در مرزهای دانش و فناوری.



شکل 1: قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاه در گام دوم انقلاب

به منظور اخذ نظرات مصاحبه‌شوندگان برای اعتباریابی الگو، یک پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت و در قالب اعداد 9 گزینه‌ای طراحی شده است. برای بررسی مناسب بودن اجزای الگو، مقیاس 9 گزینه‌ای به دو بخش 1 تا 5 (متوسط و کمتر) به مفهوم نامناسب و 6 تا 9 (بزرگ‌تر از متوسط) به مفهوم مناسب، دسته‌بندی و درصد فراوانی هر گروه محاسبه شد. آمار توصیفی (جدول 2) بیانگر این است که بیشتر مصاحبه‌شوندگان مفاهیم و متغیرهای الگو را مناسب ارزیابی کرده‌اند.

جدول 2: آمار توصیفی سؤالهای ارزیابی کلی اعتبار الگو

آمار توصیفی ارزیابی کلی اعتبار الگو			اجزای الگو
درصد فراوانی		میانگین	
مناسب	نامناسب		
83/7	16/3	6/95	ارائه‌دهنده راه حل
91/1	8/9	7/45	نوآوری/ هوشمندی
56/3	43/7	6/20	دانش‌بنیان و یادگیرنده
92	8	7/50	نیروی انسانی توانمندشده
95	5	8/30	تجلی‌بخش فرهنگ اسلامی
85	15	7/25	پشتاز در مرزهای دانش
88	12	7/31	برخوردار از فناوری پیشرفته
79/1	20/9	6/71	تعامل و شراکت سازنده
89	11	7/05	تربیت دانش‌آموختگان با صلاحیت
92/8	7/2	7/30	مناسب بودن متغیرها و مفاهیم در الگو
90/7	9/3	7/10	منطقی بودن ابعاد

هـ) بحث و نتیجه‌گیری

هدف این تحقیق، شناسایی قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب بود. با توجه به این هدف، از تحلیل محتوای کیفی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد. بر اساس تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌ها، 9 قابلیت مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق گام دوم انقلاب استخراج شد که در ادامه هر یک از قابلیت‌ها با پژوهشهای پیشین مقایسه و سپس نمونه نقل قولهای مصاحبه‌شوندگان، ذیل هر قابلیت بیان شده است.

یک) تجلی‌بخش فرهنگ اسلامی: طبق یافته‌های تحقیق، دانشگاهها در گام دوم انقلاب بایستی تجلی‌بخش فرهنگ اسلامی باشند. این یافته با سند چشم‌انداز، نقشه جامع علمی کشور و دیگر اسناد بالادستی همسو است. مصاحبه‌شوندگان نیز به این امر اذعان کردند؛ یکی از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه می‌گوید:

«دانشگاه بایستی نگاه دینی به علم‌آموزی داشته باشد؛ بر ترویج آموزه‌های قران کریم و معصومین در تربیت علمی تأکید کند؛ نگرش اسلامی در برنامه‌های آموزشی نهادینه شده باشد؛ نمادها در دانشگاه اسلامی باشد؛ سطح اعتقاد و رفتار اسلامی در فعالان دانشگاه ارتقا یافته باشد؛ محتوای آموزش مبتنی بر مبانی نظری، ارزش و نگرش اسلامی باشد؛ بر تعمیق تعالیم دینی تأکید داشته باشد؛ چالشهای حوزه علم و دین در آن بررسی شود؛ دارای پژوهشکده‌های دین و علم باشد؛ بین حوزه و

380 ♦ شناسایی قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب

دانشگاه به طور مداوم تبادل استاد شود؛ فعالیت علمی و تربیتی هیئت علمی همراه همدیگر باشد؛ در طراحی فضای دانشگاه، اصول معماری اسلامی رعایت شده باشد؛ ارتباط علوم جدید با آموزه‌های دینی در دانشگاه تبیین شود؛ همکاری نظام‌مند بین حوزه علمی و دانشگاهها وجود داشته باشد؛ ارتقای کمی و کیفی علوم انسانی و هنر در دانشگاه مبتنی بر معارف اسلامی باشد؛ نخبگان زیادی در علوم انسانی و معارف اسلامی مشغول به تحصیل باشند؛ جهت‌دهی کتابها، نشریات، سایتهای آموزشی و کمک آموزشی در راستای تعلیم و تربیت اسلامی باشد.

دو) دانش‌بنیان/ یادگیرنده: یافته‌های تحقیق نشان داد که دانشگاهها در گام دوم انقلاب بایستی دانش‌بنیان و یادگیرنده باشد. این یافته با یافته‌های تحقیق کوپر (2007) و گلداستین (2006) همسو است. این محققان نیز در تحقیق خود به این امر اذعان کرده‌اند که دانشگاه در این عصر بایستی دانش‌بنیان باشند. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه می‌گوید:

«دانشگاهها با شراکت و پشتیبانی دولت، بخشهای خصوصی، غیر انتفاعی و شرکای بین‌المللی بایستی دانش مورد نیاز خود و بخشهای مختلف جامعه را تولید و این دانش را از طریق دانش‌آموختگان، انتشارات، سخنرانی‌ها، مشاوره، خدمات اجتماعی، تجاری‌سازی، شراکت و ... به جامعه منتقل کنند».

سه) ارائه‌دهنده راه حل: طبق یافته‌های تحقیق، محصولات و خدمات دانشگاه بایستی راه حلی برای مسائل جامعه باشد. این یافته با نتایج تحقیق وینکلر (2006)، دیوید و متکالفه (2007)، توله (2000)، برناستین (2007) در یک راستاست. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این باره می‌گوید:

«جامعه باید محصولات و خدمات دانشگاه را به عنوان راه حل برای مسائلشان تلقی کنند. در واقع؛ دانشگاه بایستی ترجیحات جامعه و دانشجویان را در نظر بگیرد و خدمات مناسب با نیازهای آنها عرضه کند».

چهار) نوآور/ هوشمند: طبق یافته‌های تحقیق، دانشگاه برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب باید نوآور باشد. این یافته با نتایج تحقیقات شارپ (2012)، سو (2006)، کایزا (2015)، 2013، سیمون (2001)، ادرتچ و کایزا (2015)، بوگرس (2011)، ساگو (2011) و اسلام (2012) همسو است. مصاحبه‌شوندگان نیز نوآوری سازمانی را مورد تأکید قرار دادند؛ یکی از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه می‌گوید:

«دانشگاه باید نوآور و هوشمند باشد؛ یعنی به طور پیوسته ایده‌های نو تولید و آن را تبدیل به دانش نو و دانش نو را به محصولات و خدمات مورد نیاز مشتری کند. برای نوآوری در دانشگاه

عناصر مانند احترام به تنوع آراء، آزاداندیشی و فضای نقد مؤثر و تقدیر از ایده‌های نوآورانه و کارآفرینی استقبال از هر خطای احتمالی و یادگیری از خطا نیاز است که مدیران دانشگاه باید به این امر توجه کنند».

پنج) نیروی انسانی توانمند: طبق یافته‌های تحقیق، دانشگاه برای کمک به تحقق گام دوم انقلاب بایستی از نیروی انسانی توانمند برخوردار باشد. این یافته با نتایج تحقیق هاپ و وان‌اوین (2004)، فورسیت (2005) و پلانکا (2008) نیز همسو است. این محققان نیز در تحقیق خود به نقش نیروی انسانی در موفقیت دانشگاه در این عصر اشاره کرده‌اند. مصاحبه‌شونده‌ای در این زمینه به خصوصیات نیروی انسانی مورد نیاز دانشگاهها اشاره می‌کند و می‌گوید:

«کارکنان دانشگاه بایستی صالح و فرهیخته، متقی، کارآفرین، خودباور، خلاق، چند دانشی و چند مهارتی باشند، از نگرش مثبت نسبت به یادگیری و خود یادگیری برخوردار باشند، در حل مسائل توانمند باشند، از دانش کار تیمی و مذاکره برخوردار باشند، بر فناوری‌های پیشرفته مسلط باشند».

شش) تعامل و شراکت سازنده: طبق یافته‌های تحقیق، دانشگاه برای تولید و انتقال دانش، نوآوری و تولید فارغ‌التحصیلان باصلاحیت، بایستی از سازمانها و بخشهای دیگر کمک بگیرد. این یافته با نتایج تحقیق جوهانسون (2004)، شارپ (2012)، دوی (2011)، هادج (2013)، جفارس و همکاران (2013) و ویلیام و واندورن (2011) در یک راستاست. این محققان و همچنین مصاحبه‌شوندگان به نقش همکاری و شراکت دانشگاه با دیگر بخش اشاره کردند و آن را ضرورتی برای دانشگاهها در این عصر می‌دانند. یکی از مصاحبه‌شوندگان به نقش شراکت و همکاری می‌پردازد و می‌گوید:

«شراکت دانشگاهها با بخشهای مختلف جامعه جریان دانش را تسهیل می‌کند و روشهای جدید فهم، تفکر، رفتار و همچنین محصولات، فرایندها، خدمات جدید تولید می‌کند. شراکت باعث می‌شود که آژانسهای دولتی و بخشهای دیگر دسترسی فزاینده‌ای به کارشناسان دانشگاه داشته باشند که این امر آنها را قادر می‌کند که همگام با پیشرفت علم و تکنولوژی پیشرفت کنند. شراکت بین‌المللی نیز دانشجویان تحصیلات تکمیلی و هیئت علمی را در تماس مستقیم با کارشناسان بین‌المللی نگه می‌دارد، دسترسی به زیرساخت بین‌المللی را تسهیل می‌کند و حضور کشور در سطح جهانی را تقویت می‌کند».

هفت) برخوردار از فناوری پیشرفته: طبق یافته‌های تحقیق، دانشگاهها بایستی از فناوری پیشرفته برخوردار باشند؛ زیرا دانشگاهها باید به طور مداوم دانش جدید، تولید و آن را در سراسر جامعه منتشر کنند. از طرفی، کارکنان دانشگاه درباره چگونگی انجام کار چیزهایی می‌دانند که این دانش ضمنی در هیچ جا ثبت نمی‌شود. از طریق فناوری اطلاعات کارکنان می‌توانند آنچه درباره بهتر شدن

382 ♦ شناسایی قابلیت‌های مورد نیاز دانشگاهها برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب

مکان کار می‌دانند به دانشگاه ارائه دهند. یافته‌های این تحقیق با نتایج تحقیق هنری (2010)، تاپ اسکات (2010)، لنزر (1997)، سوئی (2005) و فراستخواه (1382) همسو است. مصاحبه‌شوندگان نیز به اهمیت فناوری اطلاعات در موفقیت دانشگاه اشاره کردند؛ یکی از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه می‌گوید:

«از طریق تکنولوژی اطلاعات و سازمان مجازی دانش به سرعت به اشتراک گذاشته می‌شود. تکنولوژی اطلاعات مدیریت دانش را در دانشگاه تسهیل می‌کند. از طریق تکنولوژی اطلاعات می‌توان دانش را آسان‌تر مدیریت کرد و در اختیار بخشهای مختلف دانشگاه (در هر کجا و هر زمان) قرار داد. تکنولوژی اطلاعات همکاری میان‌بخشی و میان دانشکده‌ای را تسهیل و از آن می‌توان برای اشتراک بانک اطلاعاتی، پایان‌نامه‌ها، مقالات، مجلات، کتاب علمی، اختراعات و اکتشافات پژوهشگران استفاده کرد.»

هشت) پیش‌تاز در مرزهای دانش: طبق یافته‌های تحقیق، دانشگاه برای کمک به تحقق اهداف گام دوم انقلاب، بایستی در دانش و فناوری پیشرو باشد. در نقشه جامع علمی کشور و سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران نیز به این موضوع اذعان شده است. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه می‌گوید:

«دانشگاه برای تحقق اهداف جامعه باید در سطح برترین‌های جهان باشد، در بین دانشگاه‌های دنیا جایگاه شاخصی داشته باشد، دانشمندان آن در دنیا در تراز برترین‌ها محسوب شوند، در رتبه‌بندی جهان اسلام اول و در رتبه‌بندی جهانی در جایگاه خوبی باشد، دانش‌آموختگان و هیئت علمی دانشگاه باید جایگاه خوبی در کشور و جهان داشته باشند، از لحاظ تولید دانش و فناوری در سطح مطلوبی باشند.»

نه) تربیت دانش‌آموختگان باصلاحیت: طبق یافته‌های تحقیق، تربیت دانش‌آموختگان باصلاحیت یکی از روشهای کمک دانشگاه به تحقق اهداف در گام دوم انقلاب است. این یافته با یافته‌های تحقیقات وینکلر (2006)، دودر استادت (2012)، دیوید و متکالفه (2007) همسو است. این محققان نیز در تحقیقات خود به این نکته اشاره کرده‌اند که یکی از اشکال انتقال دانش که از فعالیت‌های تحقیق و تولید دانش دانشگاهی ناشی می‌شود، تربیت دانش‌آموختگان باصلاحیت است. مصاحبه‌شوندگان نیز به اهمیت دانش‌آموختگان باصلاحیت در تحقق اهداف جامعه اشاره کردند؛ یکی از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه می‌گوید:

«دانشجویان بایستی از طریق مشارکت در پروژه‌های علمی و تحقیقاتی مهارت‌ها و خصایص ضروری در اقتصاد مدرن مانند حل مسائل و مهارت‌های تحلیلی، تفکر انتقادی، کارآفرینی، نوآوری،

امین باقری کراچی 383

کار تیمی و انطباق پذیری، مهارت‌های ارتباطی نوشتاری و شفاهی، روحیه وظیفه‌شناسی را فرا بگیرند و این دانش و مهارت‌ها را به بازار کار و جامعه منتقل کنند».



منابع

- بیانیه گام دوم انقلاب.
- امید کی، کامران؛ اصغر مشکبی، سید حمید خداداد حسینی و شهریار عزیزی (1391). «شناخت قابلیت‌های سازمانی جایگاه برند شرکت در صنعت مواد غذایی با استفاده از نظریه داده‌بنیاد». *اندیشه مدیریت راهبردی*، ش 6: 72-35.
- دانایی فرد، حسن؛ فاطمه برزگر و هانیه احمدی (1394). «سازوکارهای ارتقای قابلیت‌های سازمانی در بخش دولتی». *مدیریت سازمانهای دولتی*، سال سوم، ش 11: 96-83.
- شاه‌حسینی، محمدعلی؛ محمدهادی رنجبر و مسعود کیماسی (1395). «شناسایی و ترکیب قابلیت‌های سازمانی در موفقیت رقابتی صنعت نوشیدنی». *چشم‌انداز مدیریت بازرگانی*، ش 15(1): 67-51.
- فاضلی، محمد (1396). «دانشگاهی متعهد به جامعه». *سیاستگذاری آموزشی عالی*، ش 2.
- فراستخواه، مقصود (1382). *بررسی افزایش دسترسی به آموزش عالی. مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی*.
- کاپلان و نورتون (1384). *نقشه استراتژی: تبدیل دارایی‌های مشهود به پیامدهای مشهود*. ترجمه حسین اکبری و همکاران. تهران: آریانا.
- Audretsch, D.B. & R. Caiazza (2015). "Technology transfer and entrepreneurship: cross-national analysis". *The Journal of Technology Transfer*, 41(6).
- Bernstein, A. & et al. (2007). "A Framework to Measure the Impacts of Investments in Health Research". *Science, Technology and Innovation Indicators in a Changing World: Responding to Policy Needs*. OECD (231-249): 234.
- Bogers, M. (2011). "The open innovation paradox: knowledge sharing and protection in R&D collaborations". *European Journal of Innovation Management*, 14(1): 93-117.
- Caiazza, R. (2013). "The Italian system of innovation: strengths and weaknesses". *Journal of Chinese Entrepreneurship*, 4(2): 161-172.
- Caiazza, R. (2015). "Explaining innovation in mature industries: evidences from Italian SMEs". *Technology Analysis & Strategic Management*, 27(8): 975-985.
- Cao, C.; R.P. Suttmeier & D.F. Simon (2006). "China's 15-year science and technology plan". *Physics Today*, (December): 38-43.
- Cooper, D.G.T. (2007). "University Spin Off Firms and High Growth Firms in Canada". *APEC SME Innovation Briefing*, No. 3(June).
- Danaeefard, Hasan; Fatemeh Barzegar & Haneieh Ahmadi (2015). "Mechanism of Organizational Abilities, Improvement in Public Sector". *Quarterly Journal of Public Administration*, Vol. 3(11): 83-96.
- Davey, T.; T. Baaken, V.G. Muros & A. Meerman (2011). *The state of European University business cooperation: Final report—study on the cooperation between higher education institutions and public and private organisations in Europe*. Science-to-Business Marketing Research Centre Germany: Muenster.

- David, P.A. & S. Metcalfe (2007). “Universities Must Contribute to Enhancing Europe’s Innovative Performance”. *Knowledge Economists*, Policy Brief 2: 55-70.
- Duderstadt, J. (2012). “The Future of the University in an Era of Change”. *Paper presented to the Association of the Collegiate Schools of Planning, Georgia Institute of Technology*. Retrieved June2, 2011 from milproj.umm.umich.edu/publications/ change/download/change.pdf.
- Etzkowitz H. (2017). “Innovation Lodestar: The entrepreneurial university in a stellar knowledge firmament”. *Technological Forecasting and Social Change*, 123: 122-129.
- Farasatkah, Maghsoud (2003). **Increased access to higher education**. Institute for Higher Education Research and Planning.
- Fazeli, Mohammad (2017). “A university committed to the community”. *Journal of higher education policy*, 2.
- Forsythe, C. (2005). “Human factors in agile manufacturing: a brief overview with emphasis on communications and information infrastructure”. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing*, 7(1): 3-10.
- Goldstein, Philip (2006). **The Future of Higher education**. educause review January, February.
- Henry, Chuck (2010). “Frye Leadership Institute: Ten Year Review”. *Educause review*, January/February. www.educause.edu/er.
- Hodge, G.A. & C. Greve (2013). “Introduction: Public-private partnership in turbulent times”. In: C. Greve & G. Hodge (Eds.). *Rethinking public-private partnerships: Strategies for turbulent times* (1-32). Abingdon, UK: Routledge.
- Hopp, W.J. & M.P. Van Oyen (2004). “Agile workforce evaluation: a framework for cross-training and coordination”. *IIE Transactions*, 36(10): 919-940.
- Islam, A.M. (2012). “Methods of open innovation knowledge sharing risk reduction: a case study”. *International Journal of e-Education, e-Business. e-Management and e-Learning*, 2(4): 294-297.
- Jacob, M; M. Lundqvist & H. Hellsmark (2003). “Entrepreneurial transformations in the Swedish University system: the case of Chalmers University of Technology”. *Res Policy*, 32(9): 1555-68.
- Jeffares, S.; H. Sullivan & T. Bovaird (2013). “Beyond the contract: The challenge of evaluating the performance(s) of public-private partnerships”. In: C. Greve & G.A. Hodge (Eds.). *Rethinking public-private partnerships: Strategies for turbulent times* (166-187). Abingdon, UK: Routledge.
- Johnson, D. (2004). “The University-Private Sector Interface and the Ontario Economy”. *A Background Paper prepared for the Ontario Economic Summit* (6-7 October): 9.
- Kaplan and Norton (2005). **Strategy Map: Convert tangible assets into tangible outcomes**. Translated by Hossein Akbari et al. Tehran: Ariana Publications.
- Lenzner, R. & S.S. Johnson (1997). “Seeing Things as They Really Are (article about and interview with Peter Drucker)”. *Forbes Magazine* 5 (03/10/97).

Retrieved July 22, 2010 from http://www.forbes.com/forbes/1997/0310/5905122_a_print.html.

- Mueller, P. (2006). **“Exploring the knowledge filter: How entrepreneurship and university–industry relationships drive economic growth”**. *Res Policy*, 35(10): 1499-508.
- Omid Kia, Kamran; Asghar Meshkabi, Seyed Hamid Khodadad Hosseini & Shahriar Azizi (2012). **“Understanding the organizational capabilities of the company's brand position in the food industry using data theory”**. *Strategic Management Thought*, 6(1): 35-72.
- Plonka, F.S., (2008). **“Developing a lean and agile work force”**. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing*, 7(1): 11-20.
- Saguy, I.S. (2011). **“Paradigm shifts in academia and the food industry required to meet innovation challenges”**. *Trends in Food Science & Technology*, 22: 467-475.
- Shah Hosseini, Mohammad Ali; Mohammad Hadi Ranjbar & Massoud Kimasi (2015). **“Identify and combine organizational capabilities in the competitive success of the beverage industry”**. *Journal of Business Management Perspective*, 15(1): 51-67.
- Sharpe, Richard (2012). **“Agile university: Building the Innovation and Improvement for a Better Student Experience”**. 2012 Higher Education SEMINAR. Thursday 15th March. www.elementaleadership.co.uk.
- Simon, B.S. (2001). **“Family involvement in high school: predictors and effects”**. *NAASP Bulletin*, 85 (627): 8-19.
- **Statement of the second step of the revolution.**
- Sweeney, M. (2005). **The Net Generation Goes to College**. Chronicle of Higher Education, October 7.
- Tapscott, Don & Anthony D. Williams (2010). **“Innovating the 21st Century University”**. *Educause review*, January/February 2010, www.educause.edu/er.
- Toole, A. (2000). **The Impact of Public Basic Research on Industrial Innovation: Evidence from the Pharmaceutical Industry**. Stanford Institute for Economic Policy Research, Discussion Paper No. 00-07.
- Willems, T. & W. Van Dooren (2011). **“Lost in diffusion? How collaborative arrangements lead to an accountability paradox”**. *International Review of Administrative Sciences*, 77: 506-530.
- Winckler, Georg (2006). **“The Contribution of Universities to Europe's Competitiveness”**. *Conference of the European Ministers of Education*. Vienna, March 16-17. www.eua.be.

